

واحد رساله در دوره دندانپزشکی چه نقشی دارد؟ بررسی دیدگاه دانشجویان، فارغ التحصیلان و اساتید دانشکده دندانپزشکی مشهد در سال ۱۳۸۸

مجید اکبری*، سمانه حبیبی**#

* دانشیار دندانپزشکی ترمیمی و زیبایی، مرکز تحقیقات دندانپزشکی، دانشکده دندانپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد

** دستیار تخصصی ارتودانتیکس، دانشکده دندانپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد

تاریخ ارائه مقاله: ۹۱/۷/۱۷ - تاریخ پذیرش: ۹۱/۱۰/۱۷

What Is The Role of Thesis In Dentistry? Evaluation of the View Point of Senior and Graduated Students and Supervisor Teachers of Mashhad Dental School in 2010

Majid Akbari*, Samane Habibi**#

* Associate Professor of Operative Dentistry, Dental Research Center, School of Dentistry, Mashhad University of Medical Sciences, Mashhad, Iran.

** Postgraduate Student, Dept of Orthodontics, School of Dentistry, Mashhad University of Medical Sciences, Mashhad, Iran.

Received: 8 October 2012; Accepted: 6 January 2013

Introduction: In the education system in the country, thesis works as a way to solve research problems and thesis presentation is based as part of the research. To improve the quality of dissertations, it is essential to have an accurate evaluation of the objectives, practical process, process and efficiency of the course by supervisors, graduates and students. The purpose of this study was evaluation of the view point of senior and graduated students and supervisor teachers of Mashhad dental school about thesis.

Materials & Methods: Forty eight supervisors, 40 students and 50 graduates from Mashhad dental school participated in this cross sectional descriptive study in the year 2010. Three questionnaires, which proved to be valid and reliable, were used for data collection. Results were analyzed according to the frequency distribution of variable and average of description. Common questions were compared by Kruskal-Wallis test at a significance level of 95%.

Results: The data indicated that the effect of thesis presentation on the activities leading to production and basic science and increase in professional knowledge and skills were average while it was very effective in teaching research methods. Students, graduates and supervisors together agreed on the completion of a joint research project in the early years of school and covering an education subject about thesis goals. Supervisors estimated the effect of thesis result in community to be more than that of the graduates ($P=0.03$). In addition, supervisors had less agreement on thesis as a voluntary course compared to students and graduates ($P=0.01$).

Conclusion: Based on findings of this study, because of the great amount of budget and time spent on thesis, it is better to optimize the presented results and recommendations in this regard. It also seems that the greatest impact on improving the process would be created through revising the rules, creating supportive organizations actively and purposeful management of the issues and activities associated.

Key words: Thesis, dentistry student, supervisor, graduate.

Corresponding Author: Habibis891@mums.ac.ir

J Mash Dent Sch 2013; 37(2): 85-94.

چکیده

مقدمه: در نظام آموزش کشور، جایگاه پایان نامه رفع مشکلات پژوهشی است و ارائه پایان نامه به عنوان بخشی از محور تحقیقات کشور قرار می‌گیرد. با چنین نگرشی به پایان نامه تحصیلی، لازم است ارزشیابی دقیقی از اهداف، مراحل اجرایی، روند و بازده این واحد درسی توسط اساتید، فارغ التحصیلان و دانشجویان به عمل آید تا امکان اصلاح و بازنگری برای ارتقای کیفیت آن فراهم شود. هدف از این مطالعه تعیین دیدگاه اساتید، فارغ التحصیلان و دانشجویان دندانپزشکی مشهد در مورد واحد پایان نامه بود.

مولف مسؤول، نشانی: مشهد. میدان پارک، دانشکده دندانپزشکی، گروه ارتودنسی. تلفن: ۰۵۱۱-۸۸۲۹۵۰۱-۱۵

E-mail: Habibis891@mums.ac.ir

مواد و روش‌ها: در این مطالعه توصیفی-مقطعی، ۴۸ نفر از اساتید راهنما، ۴۰ نفر از دانشجویان سال ششم و ۵۰ نفر از فارغ‌التحصیلان سال ۸۷ دانشکده دندانی پزشکی مشهد در سال تحصیلی ۸۸-۸۷ مورد پرسش قرار گرفتند. ابزار گردآوری اطلاعات، سه پرسش‌نامه بود که روایی و پایایی آن مورد تایید قرار گرفت. یافته‌های پژوهشی به صورت توزیع فراوانی نسبی و میانگین، توصیف و سوالات مشترک با آزمون کروسکال وایس در سطح معنی‌داری ۵٪ مقایسه گردید.

یافته‌ها: میزان تاثیر پایان نامه در فعالیت‌های منجر به تولید و علوم پایه و افزایش مهارت‌ها و دانش حرفه‌ای متوسط ارزیابی شد و تاثیر آن در آموزش روش‌های تحقیق زیاد برآورد شد. دانشجویان و فارغ‌التحصیلان و اساتید در گذراندن یک پروژه تحقیقی مشترک در سال‌های آغازین تحصیل و گذراندن واحد آموزشی برای آشنایی با اهداف پایان نامه با یکدیگر موافق بودند. اساتید تاثیر نتایج پایان‌نامه در جامعه را بیشتر از فارغ‌التحصیلان تخمین زدند ($P=0/03$)، به علاوه اساتید با اختیاری کردن پایان نامه در مقایسه با دانشجویان و فارغ‌التحصیلان توافق کمتری داشتند ($P=0/01$).

نتیجه‌گیری: از آنجائی که در مورد پایان‌نامه‌های پژوهشی و تحقیقاتی هزینه و وقت بسیاری صرف می‌شود بهتر است از نتایج و پیشنهادات ارائه شده در این زمینه با در نظر گرفتن محدودیت‌های این مطالعه، استفاده بهینه گردد. همچنین به نظر می‌رسد بیشترین تاثیر در بهبود این روند با بازبینی قوانین، ایجاد تشکیلات سازمانی حمایت‌کننده به صورت فعال و جدی و مدیریت هدفمند موضوعات و فعالیت‌ها در این واحد، ایجاد خواهد شد.

واژه‌های کلیدی: پایان‌نامه، دانشجوی دندانی پزشکی، استاد راهنما، فارغ‌التحصیل.

مجله دانشکده دندانی پزشکی مشهد / سال ۱۳۹۲ دوره ۳۷ / شماره ۲: ۸۵-۹۴.

مقدمه

کاملاً وابسته به کیفیت منابع علمی، همکاری سازمانی، دسترسی به اساتید راهنمای مجرب و راهنمایی و روند اجرایی مناسب است. به همین جهت، شورای اعتباربخشی آموزش پزشکی تخصصی آمریکا معتقد است که برای درگیر نمودن دستیاران در فرایند تحقیق، نخست باید آنها را در زمینه تحقیقات بالینی آموزش داد. برای آنان مزایایی از قبیل فرصت‌های شغلی یا جوایز تحقیقاتی در نظر گرفت و لازم است راهنمایان مجرب و داوطلب را نیز فراهم نمود.^(۱)

Kabra و همکارش^(۵)، مزایای پایان‌نامه را افزایش دانش و تجربه فرد در رابطه با یک موضوع خاص، افزایش اطلاعات فرد در مورد روش‌های تحقیق و همچنین ارائه و انتشار اطلاعات و نتایج آن معرفی کرد و مشکلاتی که دانشجویان در هنگام آماده کردن پایان‌نامه با آن مواجه می‌شوند. دانش ضعیف تحقیق متدولوژی توسط استادان پزشکی؛ فقدان وقت برای راهنمایی دانشجویان؛ فقدان تسهیلات سازمانی برای انجام دادن تحقیق خوب و کار کلینیکی زیاد که باعث می‌شود زمان کمی برای انجام

یکی از فعالیت‌های پژوهشی در دانشگاه‌های علوم پزشکی، ارائه پایان‌نامه توسط دانشجویان دکترای حرفه‌ای است که به عنوان معیاری برای ارزیابی توانایی فردی در زمینه تحقیق علمی و همچنین کسب مهارت‌های بیشتر تجربی و بالینی دانشجویان به کار می‌رود.^(۱) نوشتن و تدوین پایان‌نامه باعث افزایش توانایی‌های ذهنی و مهارت‌های تجربی و همچنین توانایی شخص برای تحقیق پیرامون یک موضوع خاص، جمع‌آوری داده‌ها و بحث در مورد گزارش طرح و نهایتاً نتیجه‌گیری می‌باشد.^{(۲) (۳)} پژوهشگر از طریق نوشتن پایان‌نامه با دیگران ارتباط برقرار کرده و دانش تولید شده را از طریق انتشار، که یک روش یادگیری است، در دسترس همگان قرار می‌دهد.^(۴) با وجود تمام مزایای ذکر شده، این واحد درسی دارای معایب و مشکلاتی از جمله دانش ضعیف اساتید در مورد اصول و روش‌های تحقیق، فقدان وقت کافی برای راهنمایی دانشجویان، فقدان تسهیلات سازمانی و نگارش نامطلوب پایان‌نامه‌ها می‌باشد.^{(۵) (۶)} بنابراین موفقیت آن

مواد و روش‌ها

در این مطالعه توصیفی-مقطعی، اساتید راهنما و دانشجویان سال ششم در سال تحصیلی ۸۸-۸۷ در دانشکده دندانپزشکی مشهد و فارغ‌التحصیلان سال ۸۷ که در دانشکده دندانپزشکی مشهد واحد پایان‌نامه خود را گذرانده‌اند، به روش سرشماری در خصوص دانشجویان و اساتید راهنمای پایان‌نامه سال ششم و به روش نمونه‌های در دسترس در خصوص فارغ‌التحصیلان، مورد بررسی قرار گرفتند. ابزار گردآوری اطلاعات؛ پرسش‌نامه و شیوه گردآوری اطلاعات به صورت میدانی بود. ابتدا با کمک دو جلسه متمرکز با صاحب‌نظران و مسئولین آموزشی دانشکده (مسئولین حال حاضر و دوره‌های گذشته) و براساس موضوعات مرتبط با پایان‌نامه که از متون مشابه گردآوری شده بود، سه پرسشنامه تهیه شد. پس از اصلاحات لازم برای تناسب روایی صوری و محتوایی؛ برای بررسی پایایی در دو زمان مختلف به یک گروه محدود از افراد جهت پاسخ‌دهی داده شد. در مرحله بررسی پایایی، ۱۴ نفر از اساتید، ۱۲ نفر از فارغ‌التحصیلان و ۱۵ نفر از دانشجویان سال ششم در فاصله زمانی یک ماه مورد پرسش مجدد قرار گرفتند. پایایی سوالات با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ برای اساتید، فارغ‌التحصیلان و دانشجویان به ترتیب معادل ۰/۸۸، ۰/۸۰ و ۰/۸۴ تعیین شد. یک پرسشنامه حاوی ۱۷ سوال؛ مربوط به گروه فارغ‌التحصیلان بود (ضمیمه ۱)، پرسش‌نامه مربوط به اساتید حاوی ۱۱ سوال (ضمیمه ۲) و پرسش‌نامه دانشجویان سال ششم حاوی ۶ سوال بود (ضمیمه ۳). پاسخ ۱۳ سوال فارغ‌التحصیلان و ۸ سوال اساتید و کلیه سوالات دانشجویان در طیف پنج درجه‌ای لیکرت از خیلی زیاد تا خیلی کم قابل ثبت بود. ۸ سوال بین پرسشنامه فارغ‌التحصیلان و اساتید و ۶ سوال بین

کار پایان‌نامه باقی بماند، ذکر کرد.^(۵) براساس نظر خواهی صورت گرفته توسط Cursiefer و همکارش، اکثر دانشجویان و اساتید رشته پزشکی، پایان‌نامه (چه پایه و چه بالینی) را در آماده‌سازی دانشجویان برای طبابت سودمند ارزشیابی کرده‌اند.^(۷)

گذراندن پایان‌نامه به عنوان جزیی از آموزش پزشکی، تاریخچه‌ای طولانی ندارد و در کشورهای مختلف از جنبه یک وظیفه آموزشی برای دانشجوی، شرایط یکسان نیست. برای مثال در انگلستان، گذراندن پایان‌نامه برای پزشک عمومی اجباری نیست و در صورت گذراندن آن مدرک دکتری حرفه‌ای پزشکی به فرد اعطا می‌شود.^(۸) در استرالیا نیز گذراندن دوره تحقیقی اجباری نیست.^(۹) در آمریکا وضعیت ناهمگون است ولی گذراندن پایان‌نامه در اکثر دانشکده‌ها اجباری نیست.^(۱۰)

با وجود مقالات متعدد در زمینه بررسی ساختار و محتوای پایان‌نامه‌ها در دانشگاه‌های علوم پزشکی داخل کشور^(۱۱-۱۴)، دیدگاه‌های دانشجویان و اساتید دخیل در این فرایند، نسبت به این واحد درسی کمتر موضوع پژوهش‌ها بوده است.

شناخت دیدگاه اساتید، فارغ‌التحصیلان و دانشجویان در مورد اهداف درس پایان‌نامه، روش‌های تسهیل فراگیری و عقاید آنها در مورد مشکلات روند اجرایی و همچنین اثربخشی و بهره‌وری از این واحد در ارتقاء آموزش دانشجویان می‌تواند برنامه‌ریزان را با نقاط قوت وضعف شرایط موجود آشنا و امکان اصلاح آن را فراهم سازد.

مطالعه کنونی با هدف تعیین دیدگاه اساتید، فارغ‌التحصیلان و دانشجویان دندانپزشکی مشهد در مورد واحد پایان‌نامه در سال ۱۳۸۸ انجام گرفت.

نیز متوسط ارزیابی کردند ($2/24 \pm 0/52$). میزان تاثیر پایان نامه در آموزش روش های تحقیق از نظر دانشجویان ($3/75 \pm 0/78$) و فارغ التحصیلان ($3/34 \pm 0/61$) زیاد تخمین زده شد و این دو گروه تفاوت معنی داری از این نظر با یکدیگر نداشتند ($P=0/33$). هر دو گروه فارغ التحصیلان ($2/98 \pm 0/56$) و اساتید ($2/86 \pm 1/15$) معتقد بودند انتخاب موضوع پایان نامه به صورت متوسط براساس نیازهای جامعه انتخاب می شود و نظرشان با یکدیگر تفاوت معنی دار نداشت ($P=0/52$). با این وجود از نظر اساتید ($3/24 \pm 0/33$)، میزان کاربردی شدن نتایج پایان نامه در جامعه بیشتر از نظر فارغ التحصیلان ($2/18 \pm 0/92$) بود و این تفاوت معنی دار بود ($P=0/03$). میزان استفاده از پایان نامه های موجود در کتابخانه توسط فارغ التحصیلان کم ($1/88 \pm 0/74$) و توسط اساتید متوسط بود ($2/27 \pm 0/96$) ولی این تفاوت معنی دار نبود ($P=0/11$). فارغ التحصیلان معتقد بودند کار بالینی ایشان تاثیر زیادی بر کیفیت پایان نامه ایشان گذاشته است ($3/89 \pm 0/65$). علاوه بر این دانشجویان، میزان آشنایی اساتید خود با روش تحقیق را متوسط ارزیابی کردند ($3/2 \pm 0/42$). همچنین به صورت متوسط از مطالب پایان نامه های دیگر در نگارش پایان نامه خود استفاده کردند ($3/06 \pm 0/92$). درخصوص میزان تاثیر انجام یک پروژه تحقیقاتی مشترک توسط دانشجویان در سال های آغازین تحصیل بر کیفیت پایان نامه، فارغ التحصیلان این اثر را بسیار زیاد ($4/2 \pm 0/35$) و دانشجویان ($3/93 \pm 0/8$) و اساتید ($3/63 \pm 0/96$) نیز زیاد ارزیابی کردند، ولی تفاوت معنی داری بین این نظرات وجود نداشت ($P=0/31$). اما درخصوص توافق با اختیاری کردن واحد پایان نامه، فارغ التحصیلان ($3/7 \pm 0/66$) و دانشجویان ($3/6 \pm 0/8$) به میزان زیاد با این امر موافق بودند ولی اساتید میزان

پرسشنامه فارغ التحصیلان و دانشجویان و ۳ سوال بین پرسشنامه هر سه گروه مشترک بود. پس از تایید پایایی، پرسش نامه ها توزیع شدند. پرسشنامه اساتید به صورت حضوری توزیع شد و فارغ التحصیلان با کمک دستیاران سال اول و نماینده ایشان و دانشجویان، با حضور در کلاس، در تکمیل پرسشنامه همکاری کردند. سپس، اطلاعات به دست آمده براساس اختصاص رتبه ۱، به پاسخ خیلی کم تا رتبه ۵ به پاسخ خیلی زیاد در SPSS با ویرایش ۱۱/۵ وارد شده و اطلاعات به صورت توصیفی گزارش دهی شد. سوالات مشابه بین گروه ها با کمک آزمون کروسکال والیس مقایسه شد ($\alpha=0/05$).

یافته ها

از بین ۶۵ پرسش نامه توزیع شده به صورت حضوری برای اساتید ۴۸ نفر از اساتید، پرسش نامه را تکمیل کردند (74%). به کل دانشجویان سال ششم هم که در حال گذراندن واحد پایان نامه بودند (۵۵ نفر)، پرسش نامه داده شد، که ۴۰ نفر از آنها پرسش نامه را تکمیل کردند (73%) از مجموع ۶۰ پرسش نامه توزیع شده در میان فارغ التحصیلان، ۵۰ نفر از آنها پرسش نامه را تکمیل کردند (83%).

یافته های پژوهش نشان داد که میزان تاثیر پایان نامه در افزایش مهارت های حرفه ای از نظر هر دو گروه دانشجویان ($2/7 \pm 0/64$) و فارغ التحصیلان ($2/28 \pm 0/8$) متوسط بود و نظر این دو گروه با یکدیگر تفاوت معنی داری نداشت ($P=0/893$). اگرچه میانگین نمره دانشجویان در تاثیر پایان نامه در افزایش دانش حرفه ای ($3/43 \pm 0/84$) بالاتر از نمره نظر فارغ التحصیلان بود ($P=0/105$). ولی این تفاوت معنی دار نبود ($P=0/105$). اساتید میزان تاثیر پایان نامه در تولید علم پایه را متوسط ($2/72 \pm 1/09$) و تاثیر آن در فعالیتهای منجر به تولید را

سال پنجم و تنها ۱۵٪ از آنها سال سوم را مناسب دانستند. ۵۰٪ از فارغ‌التحصیلان سال چهارم را سال مناسبی برای شروع پایان‌نامه می‌دانستند، ۳۰٪ سال پنجم و ۲۰٪ سال سوم را انتخاب کردند. در رابطه با مقدار مطالعه علمی برای انتخاب موضوع پایان‌نامه، حدود ۵۴٪ از فارغ‌التحصیلان مقدار مطالعه علمی برای انتخاب موضوع پایان‌نامه شان را کمتر از ۱۰ ساعت، ۲۶٪ آنها بیش از ۱۷ ساعت و ۲۰٪ آنها این زمان را بین ۱۰ تا ۱۷ ساعت بیان کردند. در مورد مقدار هزینه صرف شده برای گذراندن واحد پایان‌نامه، ۵۸٪ از فارغ‌التحصیلان این مقدار را بین ۲۰۰ هزار تا ۲ میلیون تومان بیان کردند، ۳۶٪ از آنها کمتر از ۲۰۰ هزار تومان و تنها ۶٪ از افراد آن را بیش از ۲ میلیون تومان گزارش کردند.

موافقتشان متوسط بود ($2/7 \pm 0/63$) و این تفاوت با هر دو گروه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان معنی‌دار بود ($P=0/01$). در مورد اهمیت گذراندن واحدی برای آشنایی با اهداف پایان‌نامه نیز فارغ‌التحصیلان به میزان بسیار زیاد ($4/08 \pm 0/41$) و دانشجویان ($3/82 \pm 0/93$) و اساتید ($3/28 \pm 0/8$) زیاد با این امر موافق بودند و این تفاوت معنی‌دار نبود ($P=0/13$). همچنین فارغ‌التحصیلان میزان همکاری سازمان‌های مرتبط با فعالیت پایان‌نامه را متوسط ($2/31 \pm 0/81$) ارزیابی کردند (جدول ۱).

در مورد این که کدام قسمت از فعالیت‌های مربوط به پایان‌نامه زمان بیشتری از اساتید صرف می‌کند، ۳۱٪ از اساتید بیان کردند که برای انجام مراحل تحقیق پایان‌نامه، وقت بیشتری صرف می‌کنند. همچنین ۲۷٪ از آنها تنظیم پروپوزال را مرحله وقت‌گیری می‌دانستند و تحریر پایان‌نامه و انتخاب موضوع را به ترتیب ۶ و ۴ درصد از اساتید وقت‌گیرتر می‌دانستند، ۳۱٪ پاسخ‌ها نامشخص بود (پاسخ نداده بودند یا این که به چند گزینه اشاره کردند). در پاسخ به مقدار زمان متوسط که صرف یک پایان‌نامه عمومی می‌شود، حدود ۳۵٪ از اساتید بیان کردند که این زمان مشخص نیست و بستگی به نوع تحقیق دارد. ۲۱٪ از افراد این زمان را ۵۰ تا ۱۰۰ ساعت، ۱۹٪ از آنها ۱۰۰ تا ۲۰۰ ساعت و ۱۷٪ از آنها بین ۱۰ تا ۵۰ ساعت و تنها ۲٪ از اساتید این زمان را کمتر از ۱۰ ساعت گزارش کردند، ۶٪ از افراد هم پاسخ نامشخص داشتند. ۴۲٪ از فارغ‌التحصیلان مقدار وقت صرف شده را بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ ساعت، ۳۸٪ بیش از ۲۰۰ ساعت و ۱۸٪ از آنها این زمان را کمتر از ۱۰۰ ساعت بیان کردند، ۲٪ از نتایج نامشخص بود. در رابطه با این که واحد پایان‌نامه بهتر است از چه سالی شروع شود، ۶۵٪ از اساتید سال چهارم را سال مناسبی برای شروع واحد پایان‌نامه دانستند، ۲۱٪ از اساتید

جدول ۱: درصد فراوانی پاسخ‌ها و میانگین و انحراف معیار نمره به دست آمده برای نظر پاسخ دهندگان

عنوان	گروه پاسخگو	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	± میانگین نمره انحراف معیار
تاثیر پایان نامه در افزایش مهارت حرفه ای	فارغ‌التحصیل	۲٪	۶٪	۲۰٪	۶۲٪	۱۰٪	۲/۲۸ ± ۰/۸
	دانشجو	۵٪	۲۰٪	۲۰٪	۵۰٪	۵٪	۲/۷ ± ۰/۶۴
تاثیر پایان‌نامه در افزایش اطلاعات و دانش حرفه ای	فارغ‌التحصیل	۴٪	۱۶٪	۴۲٪	۲۸٪	۱۰٪	۲/۴۶ ± ۱/۰۵
	دانشجو	۲۰٪	۱۸٪	۴۷٪	۱۵٪		۳/۴۳ ± ۰/۸۴
تاثیر پایان نامه در تولید علم پایه	استاد	۱۰٪	۱۰٪	۳۲٪	۳۸٪	۱۰٪	۲/۷۲ ± ۱/۰۹
تاثیر پایان نامه در ایجاد روش یا فعالیت تولیدی	استاد	۱۵٪	۵٪	۶۹٪	۱۱٪	۰٪	۲/۲۴ ± ۰/۵۲
تاثیر پایان نامه در آموزش روش‌های تحقیق	فارغ‌التحصیل	۶٪	۳۶٪	۴۴٪	۱۴٪		۳/۳۴ ± ۰/۶۱
	دانشجو	۲۵٪	۳۵٪	۳۰٪	۱۰٪		۳/۷۵ ± ۰/۷۸
انتخاب موضوع پایان نامه بر اساس نیازهای جامعه	فارغ‌التحصیل	—	۳۲٪	۳۴٪	۳۴٪		۲/۹۸ ± ۰/۵۶
	استاد	۱۵٪	۱۲٪	۴۴٪	۱۲٪	۷٪	۲/۸۶ ± ۱/۱۵
* کاربردی شدن نتایج پایان‌نامه‌های پژوهشی در سطح جامعه	فارغ‌التحصیل	—	۱۰٪	۲۲٪	۴۴٪	۲۴٪	۲/۱۸ ± ۰/۹۲
	استاد	۱۵٪	۵٪	۶۹٪	۱۱٪	۰٪	۳/۲۴ ± ۰/۳۳
مطالعه پایان‌نامه‌های کتابخانه	فارغ‌التحصیل	۲٪	۲٪	۱۴٪	۶۶٪	۳۶٪	۱/۸۸ ± ۰/۷۴
	استاد	۲٪	۸٪	۲۲٪	۵۵٪	۱۳٪	۲/۲۷ ± ۰/۹۶
میزان تاثیر یک پروژه تحقیقاتی مشترک در سال‌های ابتدایی تحصیل در کیفیت پایان نامه	فارغ‌التحصیل	۴۶٪	۳۸٪	۶٪	۱۰٪		۴/۲ ± ۰/۳۵
	دانشجو	۳۵٪	۳۳٪	۲۲٪	۱۰٪		۳/۹۳ ± ۰/۸
	استاد	۲۰٪	۴۲٪	۲۱٪	۱۵٪	۲٪	۳/۶۳ ± ۰/۹۶
+ میزان توافق با اختیاری کردن پایان نامه	فارغ‌التحصیل	۲۶٪	۳۲٪	۳۰٪	۱۰٪	۲٪	۳/۷ ± ۰/۶۶
	دانشجو	۳۰٪	۲۵٪	۲۵٪	۱۵٪	۵٪	۳/۶ ± ۰/۸
	استاد	۰٪	۶٪	۶۷٪	۱۹٪	۷٪	۲/۷ ± ۰/۶۳
اهمیت گذراندن واحدی برای آشنایی با اهداف پایان‌نامه	فارغ‌التحصیل	۴۰٪	۳۳٪	۲۲٪	۵٪		۴/۰۸ ± ۰/۴۱
	دانشجو	۳۰٪	۲۵٪	۲۵٪	۱۵٪	۱۰٪	۳/۸۲ ± ۰/۹۳
	استاد	۴٪	۳۰٪	۲۱٪	۴۰٪	۵٪	۳/۲۸ ± ۰/۸
میزان همکاری سازمان‌های مرتبط برای انجام تحقیق پایان‌نامه	فارغ‌التحصیل	۵٪	۸٪	۲۲٪	۴۸٪	۱۷٪	۲/۳۱ ± ۰/۸۱
تاثیر منفی کار کلینیکی روی کیفیت پایان‌نامه	فارغ‌التحصیل	۳۰٪	۳۳٪	۳۳٪	۴٪		۳/۸۹ ± ۰/۶۵
آشنایی اساتید با اصول تحقیق	فارغ‌التحصیل	۶٪	۲۸٪	۵۰٪	۱۲٪		۳/۲ ± ۰/۴۲
استفاده از مطالب دیگر پایان‌نامه‌ها در نگارش پایان‌نامه	فارغ‌التحصیل	۸٪	۱۲٪	۳۸٪	۴۲٪		۳/۰۶ ± ۰/۹۲

* $P=۰/۰۳$ و $+ P=۰/۰۱$

بحث

واحد پایان‌نامه با توجه به زمان و هزینه قابل توجه صرف شده برای آن؛ می‌تواند با برنامه‌ریزی و مدیریت مناسب، بازدهی مناسبی در پژوهش کشور داشته باشد. ارزیابی این مورد از دیدگاه افراد مختلف درگیر در فرایند می‌تواند برای استفاده در برنامه‌ریزی‌های منجر به ارتقا، بسیار موثر باشد. نتایج این بررسی که از دیدگاه دانشجویان؛ فارغ‌التحصیلان و اساتید بود نشانگر نیاز به بازبینی و برنامه‌ریزی برای ارتقا این واحد می‌باشد.

در این مطالعه نشان داده شد که فارغ‌التحصیلان میزان آشنایی اساتید خود با روش تحقیق را متوسط ارزیابی کردند (۳/۲±۰/۴۲) از طرفی دانشجویان، فارغ‌التحصیلان و اساتید در گذراندن واحد آموزشی برای آشنایی با اهداف پایان‌نامه با یکدیگر موافق بودند. به نظر می‌رسد به منظور افزایش دانش اساتید و دانشجویان در مورد اصول تحقیق، برگزاری کارگاه‌های روش تحقیق و پروپوزال نویسی و تاسیس کمیته پژوهشی دانشجویان قبل از گذراندن این واحد درسی مفید باشد^(۱۵و۱۶) این مورد می‌تواند به صورت ارائه واحدی قبل از پایان‌نامه برای آشنایی با اهداف آن و آماده نمودن دانشجویان برای همسویی با اهداف این واحد باشد. در مطالعه‌ای دیگر بیان شده که آموزش اساتید در زمینه مهارت‌های راهنمایی دانشجویان، تشویق دانشجویان به گذراندن کارگاه آموزشی روش تحقیق و تامین بودجه و امکانات، از جمله اقداماتی است که می‌تواند در بهبود دیدگاه دانشجویان و نیز افزایش کیفیت آرایه واحد پایان‌نامه ثمربخش باشد. در این مطالعه ۶۶٪ دانشجویان با ارائه واحدی تحت عنوان اصول کلی نگارش و تدوین رساله دانشجویی موافق یا خیلی موافق بودند.^(۱۷)

براساس مطالعه حاضر، میزان تاثیر پایان‌نامه در

آموزش روش‌های تحقیق از نظر دانشجویان و فارغ‌التحصیلان زیاد تخمین زده شد و این دو گروه تفاوت معنی‌داری از این نظر با یکدیگر نداشتند. یافته‌های ما با توجه به مطالعات قبلی انجام شده^(۱۸و۱۹) مهمترین فایده و هدف پایان‌نامه را آموزش روش تحقیق می‌داند. این یافته‌ها ضرورت برنامه‌ریزی برای استفاده از این قابلیت به دست آمده را نشان می‌دهد.

از نظر اساتید (۳/۳±۰/۲۴) میزان کاربردی شدن نتایج پایان‌نامه در جامعه بیشتر از نظر فارغ‌التحصیلان (۲/۱۸±۰/۹۲) بود و این تفاوت معنی‌دار بود (P=۰/۰۳). همچنین اساتید میزان تاثیرگذاری واحد پایان‌نامه را در ایجاد روش یا فعالیت تولیدی و تولید علم پایه متوسط دانستند. به نظر می‌رسد اساتید دیدگاه گسترده‌تری در این خصوص داشته و احتمالاً به علت عدم توجه کامل دانشجو در فرایند انجام پایان‌نامه، دانشجویان کاربردی از این واحد احساس نکرده و آن را فاقد فایده لازم برای جامعه می‌بینند. در صورتی که کاربرد این واحد در جامعه به صورت مناسب نباشد، با توجه به اینکه یکی از اهداف اصلی قراردادن واحد پایان‌نامه، تولید علم و استفاده آن در جامعه بیان شده است، و زمان و هزینه بالایی را به سیستم آموزشی تحمیل می‌کند، توجه جدی مسئولین و برنامه‌ریزان را می‌طلبد. استفاده از سازمان‌های بینابینی برای ارتباط مناسب با صنعت کشور، می‌تواند یکی از راهکارهای مناسب برای کاربردی کردن نتایج پایان‌نامه‌ها در کشور و ارائه موضوعات متناسب با نیاز کشور به دانشگاه‌ها باشد.^(۱۹)

در مطالعه حاضر، درخصوص میزان تاثیر انجام یک پروژه تحقیقاتی مشترک توسط دانشجویان در سال‌های آغازین تحصیل، بر کیفیت پایان‌نامه، فارغ‌التحصیلان این اثر را بسیار زیاد و دانشجویان و اساتید نیز زیاد ارزیابی

گذراندن پایان‌نامه برای پزشک عمومی اجباری نیست و در صورت گذراندن آن مدرک دکترای حرفه‌ای پزشکی به فرد اعطا می‌شود.^(۸) در استرالیا نیز گذراندن دوره تحقیقی اجباری نیست.^(۹) در آمریکا وضعیت ناهمگون است ولی گذراندن پایان‌نامه در اکثر دانشکده‌ها اجباری نیست.^(۱۰)

در کشور آلمان، همانند ایران و برخلاف سایر کشورهای اروپایی، برای اخذ درجه دکتری در طب، انجام یک کار پژوهشی در قالب پایان‌نامه، اجباری است. هرچند اکثر دانشجویان و اعضای هیئت علمی، پژوهش را چه در زمینه علوم پایه و چه در پزشکی بالینی در آماده‌سازی دانشجو برای طبابت مفید می‌دانند، ولی تعداد مقالات چاپ شده در مجلات پزشکی، با توجه به جمعیت و تعداد دانشجویان پزشکی، در مقایسه با کشورهای کوچکی مانند سوئد، دانمارک، فنلاند و هلند که در آن کشورها انجام پایان‌نامه اختیاری است، کمتر است.^(۲۲)

در تحقیق ما، فارغ‌التحصیلان به صورت متوسط از مطالب پایان‌نامه‌های دیگر در نگارش پایان‌نامه خود استفاده کردند. در مطالعه نخعی، کپی گرفتن برخی مطالب پایان‌نامه از سایر منابع، حدود ۵۸٪ بیان شد. بنابراین اگر این یافته‌ها به کل کشور قابل تعمیم باشد می‌توان آن را به عنوان مشکل اخلاقی و البته پژوهشی تلقی نمود، نتایج این مطالعه ما را به سمت پژوهش‌ها و نیز تعمق بیشتر پیرامون گذراندن اجباری پایان‌نامه و راه‌های جایگزین آن جلب می‌نماید.^(۲۳) از آن جایی که در مورد پایان‌نامه‌های پژوهشی و تحقیقاتی هزینه و وقت بسیاری صرف می‌شود، بایستی از نتایج و پیشنهادات ارائه شده در این زمینه استفاده بهینه شود. با توجه به نتایج مطالعه حاضر، میزان استفاده از پایان‌نامه‌های موجود در کتابخانه توسط فارغ‌التحصیلان، کم ($1/88 \pm 0/74$) و توسط اساتید، متوسط بود ($2/27 \pm 0/96$) ولی این تفاوت معنی‌دار نبود.

کردند، و تفاوت معنی‌داری بین این نظرات وجود نداشت. در مطالعه‌ای بیان شده است که ایجاد یک پروژه تحقیقاتی در سال چهارم، باعث افزایش مهارت‌های پژوهشی شده و می‌تواند جایگزین مفید و مناسبی برای پایان‌نامه‌های اجباری باشد.^(۲۰)

درخصوص توافق با اختیاری کردن واحد پایان‌نامه، فارغ‌التحصیلان و دانشجویان به میزان زیاد با این امر موافق بودند ولی اساتید میزان موافقتشان متوسط بود و این تفاوت با هر دو گروه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان معنی‌دار بود ($P=0/01$). که این امر می‌تواند نشان‌دهنده ناخرسندی دانشجویان از پایان‌نامه باشد. تفاوت نظر اساتید با دانشجویان و فارغ‌التحصیلان در این زمینه می‌تواند مربوط نحوه نگرش و برداشت متفاوت از ضرورت واحد پایان‌نامه در هر گروه باشد. فشار سیستم برای تولید مقاله توسط اساتید، آنها را ناگزیر به استفاده از دانشجویان در جهت افزایش تعداد مقالات با استفاده از پایان‌نامه‌های زودبازده و سهل‌الوصول می‌کند که امکان چاپ هم داشته باشند. در حالی که دانشجویان تمایل بیشتری برای گذراندن این واحد و فارغ‌التحصیل شدن دارند.

در مورد اختیاری کردن واحد پایان‌نامه، پیشنهاداتی درخصوص اختیاری نمودن واحد پایان‌نامه نیز مطرح شده است.^(۲۱)

همین‌طور بیان شده است که گذراندن این گونه دروس برای فارغ‌التحصیلانی ضرورت دارد که پس از فراغت از تحصیل به کارهای دانشگاهی و تحقیقاتی می‌پردازند.^(۱۸) گذراندن پایان‌نامه به عنوان جزیی از آموزش پزشکی، تاریخچه‌ای طولانی ندارد و در کشورهای مختلف از جنبه یک وظیفه آموزشی برای دانشجو، شرایط یکسان نیست. برای مثال در انگلستان

جدی و مدیریت هدفمند موضوعات و فعالیت‌ها در این واحد، ایجاد خواهد شد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

با توجه به صرف زمان، هزینه و توان ارزشمندترین نیروهای جامعه به مدت طولانی در انجام واحد پایان‌نامه و عدم بازدهی کافی و متناسب با این هزینه، به نظر می‌رسد تجدیدنظر و بازاندیشی در مورد مدیریت کلان این واحد ضروری است.

تشکر و قدردانی

این مقاله حاصل حمایت معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی مشهد از پایان‌نامه دانشجویی به شماره ۲۲۴۱ می‌باشد که بدینوسیله تقدیر و تشکر می‌گردد.

بهتر است اساتید هر گروه آموزشی بعد از تدریس هر موضوع، دانشجویان را ترغیب به تحقیق در پایان‌نامه‌های دارای همان موضوع مشابه کنند یا این که بعد از اتمام تدریس در پایان کلاس چند مورد از کارهای تحقیقاتی مشابه صورت گرفته در دانشکده را بیان کنند.

بنابراین اگرچه انجام دادن پژوهش در دوره پزشکی عمومی و آشنا نمودن اجباری دانشجو با روش‌ها و فرایندهای تحقیق در ظاهر کاری بسیار جذاب و موثر به نظر می‌رسد، لیکن موفقیت آن کاملاً وابسته به کیفیت منابع علمی، همکاری سازمانی، دسترسی به اساتید راهنمای مجرب و راهنمایی و روند اجرایی مناسب است. به نظر می‌رسد بیشترین تاثیر در بهبود این روند با بازبینی قوانین، ایجاد تشکیلات سازمانی حمایت‌کننده به صورت فعال و

منابع

1. Mir Samadi M, Chehrei A, Bagher Zadeh A. An investigation of methodological format preparation of theses by medical students of Iran University of Medical Sciences and Health Services, 1999. J Iran Univ Med Sci 2003; 9(32): 741-50. (Persian)
2. Davami M, Moeni L, Rafei M. Review of the principles of medical graduate's theses writhing of Arak University of Medical Science during 1994-2000. Arak Med Uni J 2001; 4(3): 23-31. (Persian)
3. Snaith ML. Do you need to write a thesis? Ann Rheum Dis 1991; 50(1): 61-2.
4. Sobhani A, Pooramezan M, Zaker Naghibi SA. Examination of observed principles in scientific writing of research dissertations of medical students. Journal of Guilan University of Medical Scinces 1998; 7(25): 1-8. (Persian)
5. Kabra SK, Verma IC. Thesis during MD: Must or bust. Indian J Pediatr 2007; 74(9): 868-9.
6. Collins J, Meyer R, Dawson JR. Getting residents involved in research a challenge in the area of managed care. Acad Med 1999; 74(14): 1155-7.
7. Cursiefen C, Altunbas A. Should all medical students do research during their studies? Med Educ 1995; 29(3): 254-8.
8. Williams WO. A survey of doctorates by thesis among general practitioners in British issues from 1973 to 1988. Br J Gen Pract 1990; 40(341): 491-4.
9. Strasser RP. Mini research projects for GP trainees. Med Teach 1993; 15(1): 77-81.
10. Hillman BJ. Research and research training in academic radiology departments. A survey of department chairmen. Invest Radiol 1990; 25(5): 587-90.
11. Asefzadeh S, Kalantari Z. Evaluation of the dissertations of graduates from Qazvin University of Medical Scinces. Journal of Guilan University of Medical Scinces 1998; 7(25): 16-22. (Persian)
12. Khalili M, Fallah R. Evaluation of dentistry graduate theses in Qazvin University of Medical Sciences. Journal of Guilan University of Medical Scinces 2004; 8(1): 10-8. (Persian)
13. Jafari F, Tabibian F, Fatemi T. Structure and characteristics of postgraduate dissertations of Isfahan University of Medical Sciences (1989-1999). Iranian J Med Educ 2003, 3(9): 16-22. (Persian)

14. Rezaeian M, Salem Z, Dehghan S, Sayadi A, Iranmanesh F. Critical appraisal of the submitted theses by medical students of Rafsanjan Medical School during 1993-2003. *Strides in Development of Medical Education* 2005; 2(2): 72-9. (Persian)
15. Borghei A, Rabie M, Ester Abadi S, Abtahi A. Structure of medical dissertations in Golestan University of Medical Sciences (1996 to 2005). *Strides in Development of Medical Education* 2007; 4(2): 108-15. (Persian)
16. Jafari M, Pournourmohammadi S, Ghazavi M. Needing to "Research Methodology" as a course or workshop at University of Medical Sciences? *Iranian Journal of Medical Hypothesis and Ideas* 2009; 3(17): 72-8. (Persian)
17. Radafshar G, Sobhani A, Sadehg F. Survey the attitudes towards thesis writing process among students of Guilan University of Medical Science. *Journal of Guilan University of Medical Sciences* 2010; 19(74): 86-97. (Persian)
18. Changiz T, Adibi P, Hosseini M, Tootoonchi M. Viewpoints of supervisors about the problems in the process of dissertations for general medicine program. *Iranian J Med Educ* 2003; 9(1): 24-32. (Persian)
19. Support plan of doctoral dissertations. 2010; [2 screens] Available at: <http://www.lorestaniec.ir/main/barnamesazman/hemaiat.php>. Accessed October 12, 2010.
20. Fisherman WH. Student research projects and thesis: Should they be a requirement for medical school graduation? *Heart Dis* 2001; 3(3): 140-4.
21. Thesis mandatory. 2009; [4 screens] Available at: <http://www.hamseda.ir/fa>. Accessed Mar 18, 2009.
22. Kolahi A, Farsar A, Molavi Nojoomi M, Kolahi S, Malek Afzali H. Comparison of dissertations quality of medical students in the academic years of 1991-92 and 1998-99. A study on 14 medical schools in Iran. *Hakim Res J* 2003; 6(2): 11-7. (Persian)
23. Nakhaei N, Nik Pour H. Investigation of medical students' opinions on research fraud in thesis and its frequency. *Strides in Development of Medical Education* 2005; 2(1): 10-7. (Persian)